

відповідності зі ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. На підставі викладеного пропонуємо таку редакцію диспозиції статті 258-5 КК: *«Фінансування тероризму, тобто надання чи збір активів особою, яка усвідомлювала, що це може бути використано повністю або частково для підготовки та вчинення терористичного злочину».*

Привертає увагу також недосконалість конструкції ст. 258 КК, яка відрізняється громіздкістю та зайвими фразами деталізуючого характеру. Основний же недолік цього складу злочину в тому, що такі ознаки як «порушення громадської безпеки», «залякування населення» та здійснення «впливу» передбачаються в альтернативному порядку. Така конструкція складу терористичного акту призводить до того, що він стає просто всеохоплюючим, бо під його ознаки підпадає переважна кількість насильницьких злочинів. Щоб уникнути конкуренції цього складу злочину зі складами інших насильницьких злочинів необхідно вищезгадані ознаки цього складу передбачати не в альтернативному порядку, а у взаємозв'язку. Водночас доцільно розширити ознаки цього складу злочину до ознак видового складу злочинів терористичної спрямованості, тобто включати до його змісту ознаки не тільки загальнонебезпечних діянь, але й інших суспільно небезпечних діянь, вчинених з терористичною метою. Саме такий підхід до конструкції цього базового складу терористичних злочинів має місце у низці Кодексів зарубіжних країн, наприклад, ст. 88 («Тероризм») Кримінального закону Республіки Латвія, ст. 237 («Терористичний злочин») Пенітенціарного кодексу Естонії, ст. 255 («Акт тероризму») КК Республіки Казахстан. Таким чином, пропонуємо базовий склад терористичних злочинів викласти під назвою «Акт тероризму» з таким змістом: *«Акт тероризму, тобто вчинення або погроза вчинення вибуху, підпалу, отруєнь, затоплень, захоплення заручників, викрадення людини, посягання на життя або інших суспільно небезпечних діянь, спрямованих на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами».*

Одержано 11.03.2019

УДК 343.33(477)

Олександр Олександрович ЖИТНИЙ,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Ігор Миколайович РАЛЬЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,
суддя Другого апеляційного адміністративного суду (м. Харків)

ПРОВОКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ УСКЛАДНЕНЬ ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 444 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінально-правові заборони нападів на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, викрадення або позбавлення волі цих осіб з метою впливу на характер їхньої діяльності або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень, а також щодо погроз вчинення таких дій як окремого виду злочинів проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку (ст. 444 КК), вперше була здійснена в Україні відносно нещодавно, тобто у 2001 р. Огляд вітчизняних кримінально-правових актів ХХ ст., а також інших джерел кримінального права, котрі діяли на території сучасної України у більш ранні періоди свідчить, що тотожних кримінально-правових заборон ці закони не містили. Тому обговорення й оцінка соціально-правової обумовленості такого рішення має бути предметом окремої уваги фахівців.

Низка вітчизняних авторів (М. Хавронюк, В. Ємельянов) обґрунтовано визнають зазначені посягання злочинами терористичного характеру [1, с. 169, 171; 2, с. 88]. До речі, згідно з деякими іноземними законами ці злочини прямо віднесено до різновидів тероризму (так, в КК Грузії

ст. 326 «Напад на осіб або установи, які користуються міжнародним захистом» розміщена у главі «Тероризм») [3, с. 337].

У ст. 444 КК законодавець вказав на кілька цілей посягання, які разом з іншими ознаками складу визначають наявність підстав кримінальної відповідальності за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист. Одна з них – мета провокації міжнародних ускладнень.

У доктрині міжнародного права поняття «міжнародні ускладнення» використовується нечасто. Як синоніми вживаються терміни «спір», «суперечка», «протиріччя», «розбіжність», «конфлікт» та ін. [4, с. 280]. Так, в Статуті ООН згадується спір між державами, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру й безпеки (ст. 33), про ситуацію, яка може призвести до міжнародних непорозумінь (ст. 34) [5]. При цьому «ситуацією» фахівці-міжнародники вважають певні розбіжності у відносинах між державами (наприклад, намагання держави у односторонньому порядку вирішити певне міжнародне питання – про лінію проходження кордону, територіальну проблему тощо), а міжнародним спором – виявлені й сформульовані розбіжності між державами щодо предмету спору, у якому держави обґрунтовують свої претензії законними інтересами та нормами міжнародного права. Міжнародний спір відсутній, якщо держава висуває претензії до іншої держави, яка їх не приймає або погоджується з ними частково [6, с. 457]. Очевидно, і виникнення ситуації (як такої, що загрожує міжнародному миру й безпеці, так і такої, що цієї загрози не створює), і міжнародного спору, і односторонніх претензій між державами можна охопити поняттям «міжнародні ускладнення» та враховувати їх у контексті ознак злочинів, передбачених ст. 444 КК.

При тлумаченні змісту ст. 444 КК у кримінально-правовій літературі надано приблизні переліки ситуацій, які можуть бути кваліфіковані як міжнародні ускладнення. Так, чимало авторів розглядають їх як розрив дипломатичних відносин чи консульських стосунків з іншою державою, зрив підписання міжнародного договору чи розірвання договору між державами, зрив міжнародних (у т. ч. мирних) переговорів, припинення надання фінансової або іншої допомоги Україні тощо [7, с. 651; 8, с. 997; 9, с. 1156].

Ознака «міжнародний» вказує на те, що «1... стосується відносин між країнами і народами. 2. У якому беруть участь представники різних країн, народів» [10, с. 478]. Отже, ці ускладнення виникають у відносинах між суб'єктами міжнародних відносин. До них належать держави, політичні утворення, які з правової точки зору наближаються до держав, інтернаціоналізовані території, міжнародні організації, органи держав, органи міжнародних організацій [11, с. 108–112]. Слід звернути увагу на те, що законодавець не вказує саме інтереси України складовою сфери міжнародних відносин, погіршити які прагне винна особа, вчиняючи передбачений ст. 444 КК злочин. Розглядувана конститутивна ознака складу передбаченого ст. 444 КК злочину охоплює прагнення винного спровокувати міжнародні ускладнення між будь-якими суб'єктами міжнародних відносин, незалежно від того, чи представлена серед них Україна (між іноземними державами, між іноземною державою й об'єднанням держав, між іноземною державою й міжнародною організацією тощо). Це впливає з розуміння аналізованого злочину як посягання на міжнародний правопорядок, тобто на глобальну, всеохоплюючу цінність.

Таким чином, міжнародним ускладненням у найбільш загальному розумінні є внесення дезорганізації (в більшому чи меншому ступені) у різні сфери міжнародного спілкування, погіршення відносин між суб'єктами такого спілкування.

Список бібліографічних посилань

1. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації : монографія. Київ : Істина, 2005. 264 с.
2. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 291 с.
3. Уголовный кодекс Грузии. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 409 с.
4. Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
5. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 20.03.2019).
6. Тимченко Л. Д. Международное право : учеб. Харьков : Консум ; Нац. ун-т внутр. дел, 2002. 528 с.
7. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. 780 с.

8. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1368 с.

10. Сучасний тлумачний словник української мови : 100000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2008. 1008 с.

11. Броунли Я. Международное право : в 2 кн. ; пер. с англ. С. Н. Андрианова ; под ред. и со вступ. ст. Г. И. Тункина. Кн. 1. М. : Прогресс, 1977. 1008 с.

Одержано 03.04.2019

УДК 343.985

Дмитро Дмитрович ЗАЯЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ

Дослідження проблем слідчого експерименту дозволяє стверджувати, що ситуації даної слідчої дії, хоча і бувають взагалі сприятливими, але нерідко мають конфліктний характер, тобто коли між слідчим і учасниками слідчої дії складаються відносини суперництва і протидії, цілі, наміри, інтереси і плани яких не збігаються. З одного боку, слідчий, якому необхідно встановити всі обставини вчинення злочину, зібрати докази і на підставі їх аналізу висунути обвинувачення особі, з другого – особа, показання якої перевіряються, дає неправдиві показання з метою обмови іншої особи чи само обмови [1, с. 131–133].

Тактика дій слідчого в такій ситуації буде характеризуватися не тільки загальним порядком і засобами проведення слідчого експерименту, але й особливостями їх виконання, коли зацікавлені особи перешкоджають процесу розслідування. В умовах конфліктної ситуації, на думку В.П. Бахіна, «тактика служитиме засобом подолання протидії, оскільки без активних дій та тактичних прийомів, які забезпечують їх наступальність, реалізація завдань розслідування практично неможлива» [2, с. 31].

Враховуючи стан злочинності в Україні, яка все більше набуває групового характеру, слід зауважити, що в провадженнях щодо злочинів, вчинених групою осіб, слідчий експеримент є однією з слідчих (розшукових) дій, що проводиться найчастіше, оскільки підозрювані схильні цілком чи частково перекладати свою вину на інших співучасників, змовлятися про дачу неправдивих показань, і тому для встановлення істини важлива перевірка достовірності показань декількох, а нерідко і всіх підозрюваних.

Відзначимо, що неможливо одночасно проводити слідчий експеримент з кількома особами, тому що в подібній ситуації достовірність самого процесу експерименту й отриманих результатів завжди може бути взята під сумнів: по-перше, у зв'язку з тим, що показання одного з учасників можуть вплинути на інших; по-друге, з'являються умови і можливості для змови і наступної зміни показань з метою вигорудити себе чи співучасників у провадженні; по-третє, проведення такого слідчого експерименту відразу з кількома підозрюваними являє собою велику складність; по-четверте, що є найголовнішим, її результати практично не будуть мати доказового значення, оскільки кожен з учасників може відмовитись від своїх показань, мотивуючи це тим, що був лише присутнім на даному місці, а пояснював і демонстрував дії інший.

Так, у кримінальному провадженні за звинуваченням П. та Н. у крадіжці коштовних речей, дані особи зізналися у вчиненні цього злочину і дали згоду на свою участь у слідчому експерименті з метою встановлення їх обізнаності щодо місця знаходження цінностей і пояснення обставин, пов'язаних з їх прихованням. Мета слідчого експерименту була досягнута, але після його проведення вину взяв на себе один із співучасників – П. У подальшому Н. заявив,